

2.5.2003

2094/4/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Neuvontalakimies Kristian Holman

HENKILÖTUNTOMERKKIEN OTTAMINEN

1

KANTELU

A kertoo 27.8.2002 eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle osoittamassaan kantelukirjoituksessa, että Lieksan kihlakunnan poliisilaitoksen vanhempi konstaapeli B oli ottanut A:lta henkilötuntemerkit poliisilakiperusteisen säilöönoton päättymisen yhteydessä 26.8.2002.

A pitää B:n menettelyä virheellisenä, koska henkilö rekisteröinti ei liittynyt mihinkään käynnissä olevaan esitutkintaan. A kertoo B:n perustelleen henkilörekisteröintiä A:n aiemmalla, edellisellä vuonna tapahtuneella törkeällä rattijuopumuksella, josta A oli jo tuomittu.

A pyytää apulaisoikeusasiamestä tutkimaan, onko vanhempi konstaapeli B menetellyt lain mukaisesti henkilötuntemerkin ottamista koskevassa asiassa.

2

SELVITYS

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat

A otettiin poliisilain perusteella kiinni 25.8.2002 klo 19.15 hänen ollessaan vahvasti päihtynyt ja siten kykenemätön huolehtimaan itsestään. Tapahtumasta laadittiin kirjaamisilmoitus. Ilmoituksen kirjasi vanhempi konstaapeli B.

B kertoo selvityksessään tarkastaneensa A:n hallusta löytyneestä ajokortista tämän henkilöllisyyden sekä poliisin tietojärjestelmästä, onko A:lla mahdollisesti etsintäkuulutus. Tietojärjestelmästä ilmeni, että A oli ollut aiemmin poliisin kanssa tekemisissä ja että hän oli ollut useissa jo esitutkinnan osalta päätetyissä tapahtumissa kirjattuna rikoksesta epäillyksi.

Koska A:lta ei ollut otettu minkään näiden aiempien asioiden tutkinnan yhteydessä henkilö tuntomerkkejä, B päätti ottaa ne A:n säilöönoton päättymisen yhteydessä. A:lta otettiin henkilötuntomerkit 26.8.2002 ennen hänen vapaaksi päästämistään.

3.2

Oikeudellinen arviointi

3.2.1

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillystä henkilöstä tunnistamista, rikoksen selvittämistä ja rikosentekijän rekisteröintiä varten sormen-, käden- ja jalanjäljet, käsiala- ja ääninäytteen, valokuvan sekä tuntomerkkitiedot (henkilötuntomerkit). Henkilötuntomerkit voidaan ottaa epäillystä rikoksen laatuun katsomatta.

Pakkokeinolain 7 luvun 1a §:stä ilmenevän suhteellisuusperiaatteen mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Sisäasiainministeriön antaman ohjeen (SM-2001-175/Ri-2) mukaan henkilötuntomerkit on otettava aina, kun siihen on pakkokeinolaissa mainitut perusteet, jollei se usein toistuvista rekisteröinneistä, muusta erityisestä syystä tai suhteellisuusperiaatteen noudattamisen johdosta ole ilmeisen tarpeetonta.

3.2.2

Kannanotto

B perustelee henkilötuntomerkkien ottamista sillä, että niitä ei ollut A:lta aiemmin otettu esitutkinnan yhteydessä, vaikka niin olisi pitänyt tehdä. Tämän lisäksi eräästä aiemmasta rikosilmoituksesta oli B:n mukaan todettavissa, että poliisilla oli ollut vaikeuksia tunnistaa A:ta.

B toteaa näkemyksensä, että pakkokeinolain tarkoittama rikoksesta epäillyn asema ei muutu silloin kun henkilö tuomitaan ja koska henkilön asema on poliisin tietojärjestelmissä tuomionkin jälkeen edelleen kirjattuna rikoksesta epäiltynä, ovat näin ollen edellytykset henkilötuntomerkkien ottamiseksi olemassa myös mahdollisen tuomion jälkeen.

Poliisipäällikkö C toteaa lausunnossaan B:n esittämän tulkinnan pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n soveltamisesta olevan mielenkiintoinen, mutta kansalaisten oikeusturvan kannalta kestävä. Poliisipäällikkö toteaa edelleen kannanottonaan, että kun asia on ratkaistu lainvoimaisella tuomiolla, ei tuomittua voida pitää enää rikoksesta epäiltynä eikä häneen voida kohdistaa sen rikoksen johdosta, josta hänet on tuomittu, minkäänlaisia pakkokeinoja, jollainen myös henkilötuntomerkkien ottaminen on.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnossa todetaan seuraavasti: "*Kun asia siirretään syyttäjälle ja mahdollisesti myöhemmin oikeuden käsiteltäväksi, kukin viranomainen*

merkitsee tekemänsä toimenpiteet omiin asiakirjoihinsa ja rekistereihinsä, jotka kuvaavat kunkin viranomaisen tekemiä toimenpiteitä. Poliisi ei nykyisen lainsäädännön mukaan voi sisällyttää rikosilmoitukseen tapausta myöhemmin käsitelleiden syyttäjän tai tuomioistuimen tekemiä päätöksiä. Näin henkilön rikosprosessuaaliseksi asemaksi jää se rooli, joka on voimassa esitutinnan päättyessä.

Henkilötuntemerkkien ottamisen tarkoituksena on epäillyn tunnistaminen, rikoksen selvittäminen ja rikosentekijän rekisteröinti. Pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 1 momentista käy yksin elitteisesti ilmi, että henkilötuntemerkit saadaan ottaa rikoksesta epäillystä. Esitutkinta- ja pakkokeinolain esitöissä on niin ikään todettu pakkokeinolain koskevan vain tapahtuneen rikoksen selvittämisessä käytettäviä pakkokeinoja (HE 14/1985 vp, s. 42).

Rikoksesta epäillyksi kutsutaan henkilöä, joka on esitutkinnassa tutinnan kohteena. Vanhempi konstaapeli B katsoo selvityksessään, että henkilö olisi tuomion jälkeenkin edelleen rikoksesta epäillyn asemassa. En voi yhtyä B:n näkemyksen henkilön rikosprosessuaalisen aseman muuttumattomuudesta prosessin edetessä tai päättyessä, siitä syystä että rikosprosessuaalisen eri viranomaisten työnjakoon perustuvan peruskäsitteistön mukaan rikoksesta epäillyn asema muuttuu syytetyn asemaksi samalla hetkellä, kun häntä vastaan nostettu syyte tulee vireille. Langettavan tuomion jälkeen syytetyn asema muuttuu edelleen tuomitukseksi (ks. esim. Antti Jokela, Uudistuva rikosprosessi, s. 63).

Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla puututaan sellaisiin yksilön oikeuksiin, joita lainsäädäntö normaalisti suojaa viranomaistenkin toimenpiteitä vastaan, esim. henkilötuntemerkkien ottaminen kohdis tuu ensisijaisesti perustu laissa turvattuun yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Perusoikeuksiin puuttuvien säännösten tulee olla tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä, jotka edellytykset pakkokeinolain 6 luvun 4 § sinänsä täyttää. Perusoikeuksien suojaaminen ei kuitenkaan toteudu, mikäli niihin puuttuvia säännöksiä tulkitaan laajentavasti. Nyt kyseessä olevassa tapauksessa kyseistä pakkokeinolain säännöstä on mielestäni tulkittu selvästi yli sen mitä lainsäätäjä on nimenomaisesti lausunut ja tarkoittanut. Aiemmin suoritettussa esitutkinnassa tapahtunut henkilötuntemerkkien ottamatta jättäminen ei oikeuta ottamaan henkilöltä myöhemmässä vaiheessa henkilötuntemerkkejä, mikäli edellä mainitut pakkokeinolain edellytykset henkilötuntemerkkien ottamiselle eivät täyty henkilötuntemerkkien ottamishetkellä.

Koska pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 2 momentti mahdollistaa myös henkilötuntemerkkien ottamisen muusta kuin rikoksesta epäillystä, arvioin tapausta myös tältä kannalta.

Kyseinen 6 luvun 4 §:n 2 momentin mahdollistama muun kuin rikoksesta epäillyn henkilötuntemerkkien ottaminen on tarkoitettu pykälän 3 momentin mukaisesti vain tutkittavan rikoksen selvittämiseksi, eli ns. vertailujälkinä käytettäväksi. Kyseisiä tuntemerkkejä ei saa säilyttää tai rekisteröidä muuta tarkoitusta varten. Näin ollen myöskään kyseinen muun kuin rikoksesta epäillyn henkilötuntemerkkien ottamisen mahdollistava säännös ei tule sovellettavaksi po. tapaukseen.

Vaikka pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n edellytykset pakkokeinojen käytölle olisivatkin olleet olemassa nyt kyseessä olevassa tapauksessa, olisi tällöin tullut vielä huomioida pakkokeinolain 7 luvun 1a §:stä ilmenevä suhteellisuusperiaate.

B toteaa selvityksessään, että poliisin tietojärjestelmästä tulostettavissa rikosilmoituksissa henkilön asemana mainitaan edelleen "rikoksesta epäilty", vaikka tämä olisi jo saanut

lain voimaisen tuomion. Totean tältä osin, että rikosilmoitus kuvaa henkilön esitutkinnan aikaista asemaa, eikä tämä merkintä nykyjärjestelmässä välttämättä vastaa todellista tilannetta henkilön prosessuaalisen aseman muuttuessa. Pakkokeinolakia sovellettaessa perusteena on kuitenkin käytettävä henkilön todellista prosessuaalista asemaa.

B:n selvityksessään esille tuomaa väärinkäsityksen vaaraa henkilön voimassa olevasta rikosprosessuaalisesta asemasta pyritään vähentämään poliisin henkilörekistereitä koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä, jota koskevassa hallituksen esityksessä todetaan yhtenä tavoitteena olevan nykyistä kattavampien palautetietojen saaminen poliisille syyttäjien ja tuomioistuinten niin ei-syyksilukevista kuin syyksilukevistakin ratkaisuista. Tällä parannettaisiin poliisin rekistereiden tietojen ajantasaisuutta ja nopeutettaisiin tarpeettomien tietojen poistamista (HE 93/2002, s. 19). Uusi laki vahvistettaneen tulemaan voimaan viimeistään vuoden 2004 alusta lukien.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on ilmoittanut lausunnossaan, että A:ta koskevat rikosilmoituksen liittyvät tuntomerkkirekisteritiedot on poistettava ja että päätös ko. tietojen poistamisesta lähetetään toimenpiteitä varten Poliisin tietohallintokeskukselle.

3.3

Toimenpiteet

Edellä kohdassa 3.2.2 lausutuilla perusteilla katson vanhemman konstaapelin B:n menettäneen pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 1 momentin vastaisesti ottaessaan A:n henkilötuntemerkit, vaikka A ei henkilötuntemerkkien ottamishetkellä ollut rikoksesta epäillyn asemassa.

B:n selvityksessään mainitsevat seikat sekä rikosilmoitusjärjestelmän tietojen väärintulkitsen mahdollisuus huomioiden pidän riittävänä toimenpiteenä saattaa käsitykseni B:n menettelyn virheellisyydestä hänen tietoonsa vastaisen varalle.

Tässä tarkoituksessa lähetän B:lle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän lisäksi jäljennöksen päätöksestäni tiedoksi Lieksan kihlakunnan poliisipäällikölle sekä sisäasiainministeriön poliisiosastolle.